

หัวข้อที่ 26

วิพากษ์ทัศนะครอบงำ : การแบ่งชีวิตและความรู้ออกเป็นส่วน ๆ

(ตอนที่ 1)

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์

ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์, มช.

1) ทัศนะอีกอันหนึ่งที่ครอบงำสังคมไทยปัจจุบันอย่างมากจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นโลกทรรศน์ของคนสมัยใหม่ คือโลกทรรศน์ที่แบ่งชีวิตและความรู้ออกเป็นส่วน ๆ โดยไม่สัมพันธ์กัน

ทัศนะครอบงำเช่นนี้เป็นเรื่องที่เราไม่สบายใจ แต่เนื่องจากอิทธิพลของทัศนะเช่นนี้มีอยู่สูงมาก จนทำให้เราเคยชินกับการมองชีวิตและความรู้เป็นส่วน ๆ ที่ไม่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน จนกระทั่งทำให้เรายอมรับทัศนะที่ขัดแย้งกับทัศนะเช่นนี้ได้ยาก จนถึงกับอาจไม่ยอมเข้าใจเอาเลย ในครั้งนี้เราจะพยายามทำความเข้าใจโลกทรรศน์ที่แบ่งแยกชีวิตและความรู้ออกเป็นส่วน ๆ และผลที่เกิดขึ้นจากโลกทรรศน์เช่นนี้เสียก่อน

2) อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทัศนะที่แบ่งแยกชีวิตและความรู้ออกเป็นส่วน ๆ นี้มีกำเนิดมาจากสังคมที่พัฒนา "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ขึ้นมาอย่างละเอียดซับซ้อนมาก ๆ ดังเช่นสังคมอุตสาหกรรมของปัจจุบัน ฉะนั้นจึงควรเข้าใจเรื่อง "ความชำนาญเฉพาะด้าน" เสียก่อน

3) ในทุกสังคม แม้แต่ในสังคมโบราณยุคหิน มนุษย์ก็รู้จักการแบ่งงานกันทำในระดับหนึ่ง เช่นในยุคดึกดำบรรพ์ผู้ชายอาจออกล่าสัตว์เป็นอาหาร ในขณะที่ผู้หญิงออกเก็บเกี่ยวพืชป่าที่ใช้บริโภคได้ เป็นต้น ก็นับเป็นการแบ่งงานกันทำในระดับที่ง่ายที่สุด คือการแบ่งกันตามเพศ

การแบ่งงานกันทำตามเพศเช่นนี้จะดำรงสืบมาอีกนานจนถึงปัจจุบัน ในสังคมไทยสมัยโบราณซึ่งคนส่วนใหญ่ทำการผลิตด้านเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงตนเองหน้าที่ในการไถนาเป็นของผู้ชาย แม้ว่าจะงานส่วนอื่นในกระบวนการผลิตข้าว ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งก็ตาม แต่โดยทั่วไปแล้วผู้หญิงจะไม่ไถนา ในทางตรงกันข้ามการปั่นด้ายทอผ้า ก็ไม่ใช่งานของผู้ชาย การแบ่งงานกันทำในระดับง่าย ๆ เช่นนี้ ก็ก่อให้เกิด "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ขึ้นในเพศหญิงและชายแล้ว

4) เนื่องจากระดับการแบ่งงานกันทำตามเพศ ในสังคมเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงตนเองของไทย ก็ยังมีการแบ่งงานกันทำที่ซับซ้อนกว่านี้ เช่น บางคนในหมู่บ้านอาจสั่งสมประสบการณ์ความรู้เฉพาะทางบางอย่าง เช่น เป็นช่าง, เป็นพ่อเพลง-แม่เพลง, เป็นหมอ ฯลฯ เป็นต้น คนเหล่านี้จะเป็นผู้มี "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนนั้นไม่มี

นอกจากนี้ในบางหมู่บ้านซึ่งอาจไม่เหมาะกับการทำเกษตรกรรม หรือมีความเหมาะสมด้านอื่นสูง ก็อาจทำการผลิตสินค้าบางอย่างเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าทางการเกษตรที่ตนเองไม่ได้ผลิต เช่น บางหมู่บ้านอาจชำนาญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา, บางหมู่บ้านอาจชำนาญในการต่อเกวียน, บางหมู่บ้านอาจชำนาญในการตัดทวย ฯลฯ เมื่อพ้นหน้าหนาวแล้ว ก็มักจะทำงานที่ตนเองมีความชำนาญนั้น ผลิตสินค้าขายได้

บรรดาคนที่ยกตัวอย่างมาเหล่านี้ล้วนเป็นผู้มี "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ทั้งสิ้น และเราอาจกล่าวได้ว่าสังคมได้มีการแบ่งงานกันทำอยู่บ้างเหมือนกัน

5) อย่างไรก็ตาม ขอให้สังเกตด้วยว่า ผู้ที่มี "ความชำนาญเฉพาะด้าน" เหล่านี้ยังผูกพันอยู่กับการผลิตในการเกษตรอยู่อย่างแยกไม่ออก ส่วนใหญ่แล้วก็ทำนาเองด้วย เพียงแต่เมื่อพ้นหน้าหนาวก็อาจคุมฝูงวัวไปค้าแดนไกล, หรือไปเล่นเพลงตามหมู่บ้านอื่น ๆ, หรือต่อเกวียน เป็นต้น อย่างน้อยที่สุดแม้ไม่ได้ทำนาด้วยตนเองโดยตรง ก็ผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อขายลูกค้าซึ่งอยู่ในอาชีพทำนา ฉะนั้นการจัดการธุรกิจของตนเองก็ต้องทำด้วยความรู้ความเข้าใจชีวิตของชาวนาเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจผลิตในช่วงไหน, ผลิตในรูปแบบลักษณะอย่างไร, ในคุณภาพและราคาเท่าไร เป็นต้น

6) กลุ่มผู้ชำนาญเฉพาะด้านอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมไทยโบราณ คือช่างและศิลปินที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของราชสำนักหรือคนชั้นสูง อาจกล่าวได้ว่าคนเหล่านี้ได้พัฒนา "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ไปได้ไกลที่สุด เพราะไม่ต้องรับผิดชอบด้านการทำมาหากินด้วยตนเอง แต่คนเหล่านี้ก็มีจำนวนน้อยและไม่ต้องคำนึงถึงตลาด เพราะผู้บริโภคนสินค้าของตนก็มีจำนวนน้อยเช่นกัน กลุ่มคนเหล่านี้จึงไม่ขยายตัวไปอย่างกว้างขวางในสังคมไทยโบราณ และด้วยเหตุดังนั้นก็จึงไม่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

- 7) ควรกล่าวด้วยว่า แม้แต่ช่างและศิลปิน ตลอดจนกลุ่มคนชั้นสูงซึ่งมีจำนวนน้อยในสังคม ไม่ได้ทำการผลิตด้านเกษตรกรรมโดยตรง แต่ชีวิตของเขาก็สัมพันธ์เกี่ยวข้องอยู่กับการผลิตด้านเกษตรกรรมอย่างมาก เพราะส่วยสาอากรซึ่งเลี้ยงคนเหล่านี้ไว้ก็ล้วนเก็บมาได้จากสินค้าและแรงงานของเกษตรกรทั้งสิ้น ฉะนั้นคนเหล่านี้ซึ่งถึงแม้ว่ามีความรู้ความชำนาญอีกด้านหนึ่งก็จริง ก็ไม่ได้แยกตัวออกไปจากชีวิตและความรู้ด้านเกษตรกรรมมากนัก แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเกษตรหลายอย่าง เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ, พิธีเผาข้าว, พิธีธัญหะเหาะ เป็นต้น ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางตามหัวเมืองต้องส่งรายงาน "น้ำฝนต้นข้าว" ถวายตามระยะเวลา เป็นต้น
- 8) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยใหม่ อันเป็นผลให้เกิดการแบ่งงานกันทำอย่างละเอียดซับซ้อนขึ้น และจึงทำให้ต้องพัฒนา "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ไปอย่างมากก็คือการผลิตในเชิงพาณิชย์หรือการผลิตเพื่อป้อนตลาด อันเป็นระบบการผลิตที่ไม่มีความสำคัญในสมัยโบราณ แต่กลายเป็นการผลิตที่มีความสำคัญที่สุดในระบบการผลิตของโลกยุคปัจจุบัน
- "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ที่ถูกพัฒนาขึ้นอย่างละเอียดซับซ้อน เพื่อตอบสนองต่อการผลิตเชิงพาณิชย์ที่ขยายตัวขึ้น ทำให้ต้องใช้เวลาฝึกปรือนานกว่าจะมี "ความชำนาญเฉพาะด้าน" เช่นนั้นได้ จึงทำให้กระทบต่อระบบการศึกษาของสังคมอย่างมาก
- 8) กระบวนการศึกษาในสังคมไทยแต่ก่อนนี้ จะไม่แยกกระบวนการเรียนรู้ความชำนาญเฉพาะด้านออกไปจากครอบครัวและชุมชน แต่กระบวนการเรียนรู้จะเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตตามปกติ เช่น ลูกชานาเรียนการทำงานโดยเริ่มจากการช่วยครอบครัวเลี้ยงควาย, ช่างถอนกล้าข้าว, ตลอดจนเล่นอยู่ในแวดวงการทำนาของครอบครัว แต่การศึกษาที่จะสร้างความชำนาญเฉพาะด้านในโลกสมัยใหม่จะแยกเด็กออกไปจากครอบครัวและชุมชน นำเข้าไปฝึกปรือกันในสถาบันการศึกษา บางครั้งอาจเป็นเวลาเกือบ 20 ปีในชีวิต

ตลอดเวลาเหล่านั้น นักเรียน-นักศึกษาใช้ชีวิตของตนเพื่อการศึกษา เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้เข้ามาร่วมในภารกิจของครอบครัวและชุมชนอย่างเต็มที่ ชีวิตของการศึกษาเป็นชีวิตที่ไม่มีจริงในโลก ไม่เหมือนกับการใช้ชีวิตตามปกติของคนทั่วไป

ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เพราะความต้องการความชำนาญเฉพาะด้านสำหรับการผลิตเชิงพาณิชย์ การศึกษาหรือความรู้ก็ถูกแยกออกไปจากชีวิต หากมองจากแง่ชีวิตของนักเรียน-นักศึกษา ชีวิตของเขาถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนที่ไม่ค่อยสัมพันธ์กัน คือส่วนที่รับการฝึกหัดความรู้เฉพาะด้านที่อยู่ใน สถาบันการศึกษา กับส่วนที่จะต้องเมื่อจบการศึกษาแล้ว

9) จุดมุ่งหมายสำคัญของการผลิตเชิงพาณิชย์ก็คือ การทำกำไรสูงสุด ผลิตสินค้าหรือบริการด้วยต้นทุนต่ำสุด แล้วขายให้ได้ราคาแพงที่สุด

การปฏิวัติอุตสาหกรรมเข้ามาตอบสนองจุดมุ่งหมายอันนี้ของการผลิตเชิงพาณิชย์ เพราะการผลิตเชิงอุตสาหกรรมทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำลงอย่างมาก อีกทั้งยังสามารถผลิตทีละมาก ๆ ด้วยมาตรฐานทางคุณภาพที่เหมือนกันหมดได้ด้วย

10) ลัทธิอุตสาหกรรมมาแรงให้เกิดการแบ่ง "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ให้ละเอียด ยิ่งขึ้นไปอีก เพราะการแบ่งงานกันทำจนซอยย่อยลงไปอย่างมาก กลับช่วยทำให้การผลิตในเชิงอุตสาหกรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ดังเช่นการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม มักนิยมแบ่งซอยกระบวนการผลิตออกเป็นส่วนย่อย ๆ ที่สุด แล้วเอาส่วนย่อยเหล่านี้มาต่อกันจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปในบั้นปลาย ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมก็อาจเห็นได้จากแถวการประกอบสินค้า ซึ่งเรียกในภาษาอังกฤษว่า assembly line คนงานแต่ละคนจะทำงานเฉพาะอย่างเล็กเพียงอย่างเดียว เช่น หมุนน็อตตัวเดียวในผลิตภัณฑ์ ในขณะที่ชิ้นส่วนจะเลื่อนตามสายพานให้หมุนน็อตในตำแหน่งเดิมไปเรื่อย ๆ เมื่อชิ้นส่วนเหล่านี้ไหลไปจนปลายแถว ก็จะสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ อาจเป็นรถยนต์, เสื้อสำเร็จรูป, หรือทีวี ก็ได้

11) ด้วยเหตุดังที่กล่าวแล้วนี้ การผลิตเชิงอุตสาหกรรมจึงต้องการคนงานที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมาก ไม่ว่าจะเป็นคนงานระดับล่างหรือระดับสูงก็ตาม เพราะกิจ

การของอุตสาหกรรม ซึ่งมีลักษณะเดียวกับที่จัดในธุรกิจสมัยใหม่ทั่วไป จึงยิ่งทำให้สังคมสมัยใหม่เน้นความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้นไปอีก

ในขณะเดียวกัน การทำงานของคนในระบบการผลิตอุตสาหกรรมก็เป็นการทำงานที่ไม่เห็นผล เพราะต่างฝ่ายต่างก็ทำเฉพาะในส่วนย่อย ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน โดยมองไม่เห็นว่าคุณค่าที่ปลายสายของการทำงานของตนนั้นคืออะไร นอกจากนี้สภาพการทำงานเช่นนี้ก็ไม่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตตามปรกตินอกเวลาทำงาน

ซึ่งมนุษย์จะต้องประกอบกิจการหลาย ๆ อย่าง ในหลายฐานะไปพร้อม ๆ กัน ฉะนั้นจึงเท่ากับว่าระบบการผลิตเช่นนี้แยกชีวิตของคนออกเป็นส่วน ๆ เช่นกัน กล่าวคือมีชีวิตอย่างหนึ่งในโรงงานซึ่งไม่สัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงที่อยู่นอกโรงงาน ส่วนในชีวิตของการทำงาน ก็เป็นเพียงส่วนเสี้ยวเดียวของระบบการผลิตทั้งหมด

12) หากเราพิจารณาดูให้ดีจะเห็นได้ว่า ในระบบการผลิตเชิงอุตสาหกรรมนั้นคนกับเครื่องจักรเกือบจะไม่มี ความแตกต่างอะไรจากกัน จะผลิตที่วิหนึ่งเครื่องนั้นต้องใช้เครื่องจักร เช่น เครื่องเชื่อมตะกั่วหรือเครื่องปั๊มแผงวงจรไฟฟ้า เป็นต้น แต่มีเพียงเท่านี้ไม่ได้ ต้องมีกำลังแรงงานคนเข้ามาเชื่อมตะกั่วหรือเชื่อมแผงวงจรเข้าหากัน ในทางตรงกันข้ามหากมีแต่คนโดยไม่มีเครื่องจักร การผลิตเชิงอุตสาหกรรมก็ทำไม่ได้ ทั้งสองอย่างนี้มีความสำคัญเท่า ๆ กันและมักถูกพิจารณาว่าเหมือนกัน เครื่องเสียก็เปลี่ยน คนเสียก็อาจเปลี่ยนได้เช่นกัน ค่าของคนจึงมีเท่ากับชิ้นส่วนหนึ่งของเครื่องจักร

นอกจากนี้ในการทำงาน เครื่องจักรจะเป็นตัวกำหนดจังหวะการทำงานของคน กล่าวคือคนต้องทำงานให้เร็วทันกับการทำงานของเครื่องจักร หรือคนต้องทำงานตลอดทั้งคืนเพราะเครื่องจักรราคาแพงจะใช้งานคุ้มได้ก็ต้องเดินเครื่องตลอด 24 ชั่วโมง ฉะนั้นคนต้องปรับชีวิตของตัวเองให้เข้ากับการทำงานของเครื่องจักร

กระบวนการเปลี่ยนคนให้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเครื่องจักร และอยู่ใต้ อำนาจการควบคุมของเครื่องจักรเช่นนี้ คือการทำลายคุณค่าของมนุษย์ลงนั่นเอง เรียกในภาษาอังกฤษว่า dehumanization

ฉะนั้น ลัทธิอุตสาหกรรมไม่แต่เพียงเสริมการแบ่งแยกชีวิตและความรู้ออกเป็นส่วน ๆ เท่านั้น ยังทำลายคุณค่าของมนุษย์ลงไปอีกด้วย

14) การให้ความสำคัญแก่ความชำนาญเฉพาะด้าน โดยตัวของมันเองอาจไม่ใช่เรื่องเสียหายมากนัก แต่การให้ความสำคัญแก่ความชำนาญเฉพาะด้านโดยไม่สนใจต่อความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันของความรู้แขนงต่าง ๆ คือการแบ่งความรู้ออกเป็นส่วน ๆ นั้นเอง ซึ่งมีอันตราย

การผลิตในเชิงอุตสาหกรรมก็เช่นเดียวกัน แม้มีโทษดังกล่าว แต่ก็มีข้อดีจำเป็นที่จะต้องพิจารณาเพื่อช่วยให้สามารถผลิตและกระจายสินค้าได้กว้างขวาง อย่างไรก็ตามจะต้องไม่ปล่อยให้ระบบการผลิตเชิงอุตสาหกรรม และการผลิตเชิงพาณิชย์สร้างทัศนคติครอบงำว่า การแบ่งความรู้และชีวิตออกเป็นส่วน ๆ นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและสมควรแล้ว หรือเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

หากเรานำเอาทัศนคติครอบงำที่เห็นว่า การแบ่งความรู้และชีวิตออกเป็นส่วน ๆ เช่นนี้มายึดถืออย่างไม่ลืมหูลืมตา ก็จะมีผลให้โลกทรรศน์ของเราคับแคบ ไปคิดว่าส่วนเดียวเดียวของความรู้ของเรานั้น คือคำอธิบายความเป็นจริงทั้งหมด หรือไปคิดว่าส่วนเดียวเดียวของชีวิตของเรานั้นคือชีวิตทั้งหมด

ในกรณีเช่นนี้ก็จะเกิดปัญหาแก่ตัวเราและคนอื่น ๆ อย่างมาก

15) เรามักจะพบว่า คนในสังคมไทยปัจจุบัน มักจะให้ความสำคัญแก่ผู้อื่นเพียงด้านเดียวคือด้านที่เขาเรียนมา หรืองานอาชีพของเขา เช่น เป็นนักประวัติศาสตร์, เป็นครู, เป็นหมอ ฯลฯ แต่ความจริงแล้วมนุษย์ทุกคนเป็นอะไรมากกว่าหนึ่งเสมอ กล่าวคือเป็นเพื่อน, เป็นพ่อ, เป็นแม่, เป็นนักเศรษฐศาสตร์ในความหมายที่จะต้องวางแผนใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด, เป็นนักวิชาการกล่าวคือค้นหาคำตอบบางอย่างที่เขาสนใจอย่างมีระบบ, เป็นผู้บริหารอย่างน้อยก็ในครอบครัวของเขา ทั้งนี้เพราะชีวิตเรียกร้องให้เราต้องมีบทบาทที่หลากหลายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บทบาทด้านต่าง ๆ ของมนุษย์เช่นนี้เรามักไม่ค่อยคำนึงถึง บทบาทของงานอาชีพนั้นที่จริงก็คือ

บทบาทในฐานะผู้ผลิตสินค้าและบริการนั่นเอง แต่มนุษย์เป็นอะไรอีกหลายอย่างมากกว่าการเป็นเพียงผู้ผลิตสินค้าและบริการในตลาด ส่วนอื่น ๆ ของมนุษย์เช่นนี้มักถูกละเลยไม่นำมาพิจารณา ซึ่งเท่ากับว่าเรามองเห็นโลกที่แคบลง เพราะมองเห็นเพื่อนมนุษย์เพียงด้านเดียวเท่านั้น

16) ได้กล่าวแล้วว่าการผลิตเชิงพาณิชย์ในลัทธิอุตสาหกรรม มองมนุษย์เพียงด้านเดียวคือด้านที่ถูกจัดว่าเป็น "ความชำนาญเฉพาะด้าน" ฉะนั้นการเตรียมคนเข้าสู่ระบบการผลิตเช่นนี้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการจัดการศึกษาก็ย่อมถูกกระทบจากทัศนะเช่นนี้ด้วยเหมือนกัน

ในโลกปัจจุบัน ความรู้ถูกแบ่งออกเป็นศาสตร์ต่าง ๆ โดยมีขอบเขต อย่างชัดเจนแน่นอน และมีการซอยย่อยแขนงความรู้ต่าง ๆ ออกเป็นแขนงย่อยมากขึ้นจนบางครั้งเกิดเป็นศาสตร์แขนงใหม่ขึ้นมาอีก อันที่จริงนับตั้งแต่หลังปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นต้นมา มีการแยกแขนงความรู้ออกเป็นศาสตร์ "ใหม่ ๆ" เพิ่มขึ้นเป็นหลายสิบศาสตร์ด้วยกันทีเดียว

พื้นฐานความคิดที่ซอยความรู้ออกเป็นแขนงย่อย ๆ ดังนี้มีอยู่สองด้าน ด้านที่หนึ่งคือเพื่อฝึกคนให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้านสำหรับใช้งานในระบบการผลิตของลัทธิอุตสาหกรรม ส่วนด้านที่สองก็คือทัศนะที่ว่าหากแบ่งความเป็นจริง ออกเป็นส่วนเล็กลง ๆ แล้ว ผู้ศึกษาก็จะสามารถรู้ความเป็นจริง ได้ถ่องแท้หมดจดและลึกซึ้ง

17) ในส่วนด้านที่สองนี้แหละที่ก่อให้เกิดปัญหาอย่างมาก

จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายสำคัญในการศึกษาของมนุษย์เราก็คือการเข้าใจความเป็นจริงการศึกษาที่แยกความเป็นจริง ออกเป็นส่วนเล็กลง ๆ สำหรับการวิเคราะห์ศึกษาอย่างละเอียดนั้น ไม่ใช่ข้อบกพร่องในตัวเองแต่อย่างไร แต่ต้องทำด้วยความเข้าใจว่าส่วนเล็กลงเดียวของความเป็นจริงที่เราศึกษานั้น ไม่ใช่ความเป็นจริงทั้งหมด เพราะความเป็นจริงคือองค์รวมของส่วนเล็กลง ๆ เหล่านั้นทั้งหมดต่างหาก การศึกษาที่ไม่ให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนเล็กลง ๆ ของความเป็นจริง ที่คนศึกษา กับส่วนอื่น ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นความเป็นจริงทั้งหมด ย่อมทำให้ความรู้กลายเป็นความชำนาญเฉพาะด้านเพียงอย่างเดียว หรือกลายเป็นเพียงเทคนิควิธีสำหรับทำโน่นทำนี่ ไม่ใช่ประมวลผลความเข้าใจที่มีต่อความเป็นจริง

18. ที่ร้ายยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาในลักษณะเช่นนี้ยังปลุกฝังทัศนคติผิด ๆ แก่ผู้ศึกษาโดยไม่ตั้งใจอีกด้วยว่า ส่วนเล็กเดียวเดียวของความเป็นจริงที่ตนศึกษานั้น เท่ากับหรือไม่ต่างอะไรจากความเป็นจริงขณะนั้นนอกจากไม่สนใจความสัมพันธ์ของสิ่งที

คน
ศึกษากับศาสตร์อื่น ๆ แล้ว ยังไปคิดว่าศาสตร์ที่ตัวศึกษานั้นอธิบายหรือทำให้ตนเข้าใจทุกอย่างในความเป็นจริงว่าศาสตร์ที่ตัวศึกษานั้นอธิบายหรือทำให้ตนเข้าใจทุกอย่างในความเป็นจริงได้โดยสิ้นเชิง แต่ครั้งนำไปใช้ในการตัดสินใจหรือการปฏิบัติในชีวิตจริง ก็พบว่าแก้ปัญหาไม่ได้

19) ผลของการศึกษาในทุกวันนี้จึงทำให้คนที่ยิ่งมีการศึกษาเท่าไร ก็เป็นนายของ ตัวเองน้อยลงเท่านั้น เพราะขาดความสามารถที่จะคิดอะไรด้วยตัวเองเป็น เนื่องจาก ฐานความรู้คับแคบเกินไป มองไม่เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของความรู้ จึงตัดสินใจ ในเรื่องอะไรไม่ได้เป็นส่วนใหญ่ ไปคิดว่าเรื่องต่าง ๆ นั้นต้องปล่อยให้"ผู้เชี่ยวชาญ"เป็นผู้ตัดสินใจแทน ทั้งนี้เพราะลืมไปว่าก่อนที่ตัวจะเป็นนักอะไรก็ตามแต่นั้น เราทุกคน ย่อมเป็นมนุษย์ก่อนอื่นทั้งหมด และมนุษย์มีความสามารถในการจัดการกับสิ่งที่อยู่ รอบตัวเราด้วยกันทุกคน ไม่มีใครมีความสามารถมากกว่าใคร

20) และคนที่เรียกว่า "ผู้เชี่ยวชาญ" นั้น ที่จริงก็หาใช้ใครที่ไหนไม่ เขาก็คือคนที่ ศึกษาส่วนเล็กเดียวเดียวของความเป็นจริงมานั่นเอง แต่เพราะเราไปเชื่อในความ "เชี่ยวชาญ" ของเขา จึงปล่อยให้เขาเป็นผู้ตัดสินใจแทนเราในเกือบทุกเรื่อง คือเรื่อง ส่วนตัวของเราเอง และเรื่องสาธารณะที่จะกระทบถึงชีวิตของเราและคนอื่น ๆ ในสังคม อีกมาก

21) ในด้านที่เป็นเรื่องส่วนตัวนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่าเราตัดสินใจให้แก่ตนเอง น้อยลงไปเรื่อย ๆ ในสังคมสมัยปัจจุบัน การรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นตัวอย่างที่เห็น ได้ดีอันหนึ่ง คนที่ตัดสินใจว่าควรจะใช้การรักษาพยาบาลความเจ็บไข้ได้ป่วย อย่างไม่ใช่ตัวคนไข้ ไม่ใช่ญาติพี่น้องของคนไข้ซึ่งมีความรักและความห่วงใยอย่าง จริงใจต่อคนไข้ ไม่ใช่ชุมชนซึ่งคนไข้ต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมด้วย แต่เป็น "ผู้เชี่ยวชาญ" ที่เรา เรียกว่าแพทย์

แพทย์คือ "ผู้เชี่ยวชาญ" ที่แยกความเป็นจริงออกเป็นส่วนเล็ก ๆ

เท่านั้น เพราะการแพทย์แผนปัจจุบันมองความเจ็บไข้ได้ป่วยจากสมมุติฐานเพียงสอง
อย่าง คือ

สมมุติฐานทางชีววิทยา และสมมุติฐานทางเคมี เรียกในภาษาอังกฤษว่า bio-medicine

9.

ฉะนั้นการวินิจฉัยหาสมมุติฐานของความเจ็บไข้ และการตัดสินใจบำบัดรักษา ก็
จะตั้งอยู่บนฐานแคบ ๆ เพียงเท่านี้ สมควรใช้ยา, ใช้การผ่าตัด, ใช้การพักผ่อน, หรือ
กายภาพบำบัด ฯลฯ ก็อาศัยความเข้าใจความเป็นจริงแคบ ๆ ดังที่กล่าวนี้เอง ในขณะที่
ที่ความเจ็บไข้ได้ป่วยของคนนั้นมีสมมุติฐานอีกหลายอย่างนอกจากด้านชีวและเคมี เช่น
การขาดการยอมรับจากคนรอบข้าง ความวิตกกังวลสูงเกินไป ความเครียด พฤติกรรม
สุขภาพที่ผิด ฯลฯ เป็นต้น แต่สมมุติฐานเหล่านี้อยู่นอกเหนือความสนใจของแพทย์ผู้
ตัดสินใจในการรักษาพยาบาล

จะเห็นได้ว่า ความเจ็บไข้ของมนุษย์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ บนฐานของ
ชีวและเคมีเพียงอย่างเดียว แต่ความเจ็บไข้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นท่ามกลาง
สภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ เสมอ กล่าวคือเกิดขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ระหว่างคนไข้กับ
ครอบครัว ชุมชน และสังคมที่เขามีชีวิตอยู่ สภาพแวดล้อมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ
นั้นเรียกในภาษาวชิการว่า "บริบท" (context) แต่ผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์จะหยิบ
เอาเฉพาะตัวปรากฏการณ์มาพิจารณา โดยไม่คำนึงถึง "บริบท" เลย

ยิ่งแพทย์ในโรงพยาบาลหลวงทุกวันนี้ ไม่มีทั้งเวลาและความสนใจที่จะฟังคนไข้
พูดด้วยซ้ำ ฉะนั้นบริบทของความเจ็บไข้ได้ป่วยจึงยิ่งไม่อยู่ในการวินิจฉัยเพื่อหาวิธี
บำบัดของแพทย์ยิ่งขึ้นไปใหญ่

22) ในปัจจุบันวิชาแพทย์แตกแขนงย่อยออกเป็นความชำนาญเฉพาะด้านที่
ละเอียดขึ้นไปอีก มีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะช่องท้อง เฉพาะหู คอ จมูกและลาริงซ์
เฉพาะเลือดและโรคเลือด เฉพาะผิวหนัง เฉพาะทรวงอก ฯลฯ นั้นย่อมหาความว่า
ความเจ็บไข้ได้ป่วยถูกแยกออกเป็นปรากฏการณ์โดด ๆ มากขึ้นไปอีก ไม่ต้องพูดถึง
บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของความเจ็บไข้ซึ่งไม่ถูกพิจารณา แม้แต่บริบททาง
ชีวเคมีเองก็อาจไม่ถูกพิจารณาอย่างรอบด้านด้วยซ้ำ

กรณีที่มีการหลงรักษาโดยแพทย์เฉพาะทางเป็นเวลานาน กว่าที่จะพบว่าสมมุติฐาน

ที่แท้จริงมาจากเหตุอื่นนั้นเกิดขึ้นมาแล้ว และเกิดขึ้นอยู่มากด้วย

23) ในด้านที่เกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องสาธารณะ เช่น การวางนโยบายสาธารณะโดย "ผู้เชี่ยวชาญ" นั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้อยู่ประจำ เป็นต้นว่าการตัดสินใจจะ

10.

สร้างเขื่อนเก็บกักน้ำหรือทำพลังงานไฟฟ้า คือ "ผู้เชี่ยวชาญ"สองด้าน หนึ่งคือวิศวกร ซึ่งสามารถบอกได้ว่า เขื่อนที่จะสร้างขึ้นนั้นทำได้หรือไม่ในทางวิศวกรรมศาสตร์ และต้องใช้เทคนิคการก่อสร้างแบบใดจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด อีกด้านหนึ่งได้แก่นักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะคำนวณว่าการลงทุนดังกล่าวนี้จะคุ้มหรือไม่ และจะถึงจุดคุ้มทุนในเวลาสักกี่ปีหลังการก่อสร้าง

วิศวกรไม่ถือเป็นหน้าที่ของตัวในการประเมินการก่อสร้างว่าใครจะได้ประโยชน์ ใครจะเสียประโยชน์ สร้างแล้วการดูแลรักษาควรเป็นอย่างไร ผลของการก่อสร้างจะก่อให้เกิดอะไรในทางสังคมและเศรษฐกิจ และอื่น ๆ วิศวกรก็เหมือนกับแพทย์ กล่าวคือหยิบเอาปรากฏการณ์เดียวออกมาอภิปรายของมัน แล้วศึกษาวิเคราะห์โดยไม่ต้องเอาไปสัมพันธ์กับบริบท ด้วยเหตุดังนั้นการคำนวณอัตราผลตอบแทนของเขื่อนของเขื่อนต่าง ๆ ในประเทศไทยจึงผิดพลาดหมด เพราะวิศวกรไม่ได้คำนวณเพื่อเอาไว้ว่า อัตราการทำลายป่าของไทยจะสูงและรวดเร็วขนาดนี้ เพราะการทำลายป่าเป็นปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจที่อยู่นอกเหนือ "ความเชี่ยวชาญ" ของวิศวกร ผลก็คืออายุของเขื่อนพลังงานหรือเขื่อนชลประทานทั้งหมดในประเทศไทย จึงสั้นกว่าที่ประมาณไว้เมื่อตอนก่อสร้างเป็นอันมาก

และด้วยเหตุดังนั้น การคำนวณหากำไรขาดทุนของการสร้างเขื่อนก็นับเฉพาะปัจจัยที่ 1) เห็นว่ามีความสำคัญ 2) สามารถวัดออกมาเป็นตัวเลขมูลค่าได้เท่านั้น

ส่วนใหญ่ของเขื่อนในประเทศไทยนั้นสร้างขึ้นโดยไม่เคยประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมเลย ทั้งนี้เพราะเมื่อสัก 10 ปีมาแล้ว ไม่มีใครเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากนัก ฉะนั้นความเสียหายที่จะบังเกิดแก่สิ่งแวดล้อมก็ถูกเฉลยไม่นำมานับเป็นต้นทุนในการก่อสร้างเขื่อนไปด้วย ในทุกวันนี้แรงกดดันจากสังคมและแหล่งเงินทุนทำให้ต้องคำนวณความเสียหายของสิ่งแวดล้อมอยู่ในโครงการก่อสร้างเขื่อนด้วย แต่ความหมายของสิ่งแวดล้อมก็ถูกจำกัดให้แคบลงเหลือเพียงส่วนที่สามารถ

คำนวณหามูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ฉะนั้นหากการสร้างเขื่อนจะทำลายผืนป่าธรรมชาติ
ลง นักเศรษฐศาสตร์ก็จะคำนวณหามูลค่าของป่าในทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็จะเหลือ

11.

เพียงมูลค่าของไม้ที่ฟืนซักลากออกจากป่าได้ แต่คุณค่าซึ่งยังไม่อาจประเมินออกมาเป็น
มูลค่าได้ของป่าก็ถูกละเลยไปหมด เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าเขตร้อน
แหล่งอาหารและวัสดุใช้สอยของผู้คนในละแวกนั้น แหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของ
สัตว์ป่า ปริมาณความชื้นที่ป่าช่วยกักไว้ให้ การปกป้องรักษาดินผิวน้ำซึ่งเปราะบาง
และถูกทำลายได้ง่ายด้วยฝนของเขตร้อนเช่นประเทศไทย ฯลฯ

25) ทั้งหมดนี้คือทัศนคติครอบงำที่หยิบเอาปรากฏการณ์เพียงอย่างเดียว ออก
มาจากบริบทของมัน หรือหยิบเพียงส่วนเสี้ยวเดียวของความเป็นจริง ออกมาใช้เป็น
ฐานในการตัดสินใจ ทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องส่วนรวม

ทัศนคติครอบงำที่แบ่งชีวิตและความรู้ออกเป็นส่วน ๆ เช่นนี้จึงมีอันตราย เพราะ
ไปปล่อยให้ความเชี่ยวชาญเด็ดจําจากการตัดสินใจในทุกเรื่องไปเสียแต่ผู้เดียว

26) แม้ว่าทัศนคติที่แบ่งความรู้และชีวิตออกเป็นส่วน ๆ เช่นนี้จะครอบงำโลก
สมัยใหม่ทั้งหมด แต่ในกรณีประเทศไทยการครอบงำยิ่งหนาแน่นกว่าในสังคมอื่นอีก
หลายแห่ง ทั้งนี้เป็นเพราะในประเทศไทย ไม่มีประเพณีการปกครองที่เคยชินกับการให้
ชาวบ้านหรือคนธรรมดาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายสาธารณะอยู่แล้ว ใน
สมัยปัจจุบัน เมื่อเราเชิดชูระบอบประชาธิปไตย ชาวบ้านหรือคนธรรมดาก็ถูกกีดกัน
จากกระบวนการตัดสินใจด้วยทัศนคติครอบงำที่ว่า ชาวบ้านไม่รู้หรือรู้ไม่จริงจึงไม่ควรฟัง
หรือทำให้เรื่องยุ่งและเป็นเหตุแห่งความวุ่นวาย

การมอบอำนาจให้ "ความเชี่ยวชาญ" เป็นผู้ตัดสินใจเด็ดขาด จึงเท่ากับการ
กระจุกอำนาจไว้กับกลุ่มคนจํานวนน้อย และส่วนใหญ่ของคนจํานวนน้อยเหล่านี้ก็อยู่
ในระบบราชการนั่นเอง ฉะนั้นโดยทางรูปแบบเราอาจมีการเลือกตั้งและมีสภา
ผู้แทนราษฎร แต่โดยเนื้อหาแล้ว อำนาจการตัดสินใจก็ยังจำกัดอยู่กับคนจํานวนน้อย
เหมือนเดิม ทั้งนี้โดยอาศัยทัศนคติที่ว่าความรู้และชีวิตยังถูกแบ่งออกเป็นส่วน ๆ โดยไม่

สัมพันธ์กันมาครอบงำสังคม และทำให้สังคมยอมรับการตัดสินใจของคนหยิบมือเดียวว่าเป็นการตัดสินใจที่ดีที่สุดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นการตัดสินใจในทาง "วิชาการ" ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วสิ่งที่ เป็น "วิชาการ" ก็ไม่ได้อยู่ลอย ๆ หรือเป็นกลางได้จริง

12.

"วิชาการ" หาได้แยกออกไปจากผลประโยชน์และอุดมการณ์ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ไม่ต่างไปจากเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ถูกจัดเป็นเรื่อง "วิชาการ" เหมือนกัน

และดังที่กล่าวมาแล้วในชั่วโมงนี้ว่าวิชาการในสังคมปัจจุบัน กลายเป็นความรู้ที่เป็นส่วนเป็นเสี้ยว ฉะนั้นวิชาการในสมัยปัจจุบันจึงยังอยู่ห่างไกลจากความเป็นจริงมากขึ้นไปด้วยซ้ำ